

16. května 1996 proběhl na FTVS-UK filosofický seminář k tématu povytce kinantropologickému, k tématu "PROHRA". Loňského roku jsme projednávali téma "vítězství", a tak jsme se pokusili o logické následování, tj. popsat a analyzovat fenomén zdánlivě opačný, i když po rozpravě jsme byli nuceni uznat, že dvojice "vítězství a prohra" nemusí být vždy jen metafyzicky se vylučujícími antonymy. Průběh jednání byl zaznamenáván na magnetofonu, proto případné nedostatky laskavě omluvte.

doc. PhDr. Anna Hogenová, CSc,
(FTVS UK)

Prohra je zapomenutostí bytí. Taková prohra je ontická. Ale celý svět je dle Herakleita hrajícím si dítětem a to ještě v kostky (zlomek B 52, což znamená, že v našem životě je konstitutivní nahodilost a ta, jak známo, imperativ neustálého vyhrávání, tj. neprohrávání, zcela vylučuje. Prohra ontická je pádem do fakticity bez naděje na posvátno. "Svět leží ve zlému", slyšíme často z nejrůznějších úst", něco jsme tedy prohráli již dávno, přesvědčení o vině téměř ve všech mytologiích a náboženstvích, jež se vine, je toho "důkazem". Uvězněnost ve jsoucnech, "pro oči nevidět" to, co vidění onticky podmiňuje, znamená hověti si v duchovní somnolenci. Nejvyšší stupeň probudilosti představuje v herakleitovském myšlení setkání s Harmonií Aphanes, s harmonií nezjevnou a to ve světle, jež samo neviděno, umožňuje vidění všeho kolem nás. Tento rozměr naší existence jakoby vyprchal. Právě tyto důvody proměňují význam prohry.

Dovršením prohry, celoprožitkem vlastního selhání, završením a úplným sebepopření, dochází reflexe toho, kdo prohrává do distance, jež paradoxně působí. Obnažuje totiž prohru jako předmětnou entitu, kterou je možno - právě pro její předmětnost- oddálit od bolestného prožívání vlastního selhání. Jinak řečeno, mít v sobě odvahu k prohře, znamená vlastně v jistém smyslu vítězit a muset vždy "vyhrávat" znamená vlastně prohru. "Prohrát" tedy nemusí vždy znamenat jen a jen výsostnou sebenegaci, protože v naprostém přijetí její platnosti se skrývá osvobozující moment. Co je tedy důležité je odvaha k prohře, a ta právě chybí výkonové společnosti.

Není to vlastně nic jiného než odvaha k poctivému dialogu, v němž "setkat se u věci", je samozřejmou potřebou obou stran, v nichž se dialog odehrává.

Pathos distance je signum posvátnosti, k udržování distance a k péči o ni slouží rituály aprezentující její vždy nově se konstituující originalitu, jinak řečeno, ustavují vždy nově a originálně tentýž počátek, jenž není za námi, naopak leží vždy znovu neodkryt v naší budoucnosti. To měl na mysli Heidegger, když říkal: "Počátek jako to

největší, předešel již předem vše předcházející tedy i nás. Počátek připadl naší budoucnosti, stojí tam zdávna jako příkaz pro nás, abychom opět vyvolali jeho velikost." (Heidegger, M.: Fenomenologické interpretace k Aristotelovi. In: Filosofický časopis. Roč. XLIV, 1996, č. 1., s.48).

Distance umožňuje Theoriá - zření v oddálenosti a právě tuto distanci k vlastní prohře umožňuje dopad na dno, tj. tam, kde prohra již nemůže být větší. Vytvoříme-li si distanci od vlastní prohry, prohra přestává "bolet", byla přijata, je podkladem pro bytostné poučení, je tezaurována jako výtěžek zkušenosti z vlastní palčivé existence. Pokud prohra není přijata, neleží v distanci.

Fronésis prohry je možno získat ve sportu, kde vítězství a prohra nemají ontický charakter, protože jsou součástí hry, díky níž se sportující dotýká celku světa ve finkovském smyslu a právě tento dotyk je jakýmsi nábojem posvátna, je něčím posvátným, což vítězství a prohru odkazuje do prostoru toho, co není životně významné. někam, kde nejde o život - vždyť sportování je vlastně hra. V tomto ohledu hraje sport nesmírně důležitou eticky výchovnou roli. A zároveň se zdá, že OH jsou skutečně posledním reliktem, v němž posvátnost je důležitá, i když bychom i zde mohli dojít ke zdůvodněným pochybnostem.

Umět prohrát není nic jiného než prohru uznat ve svém nitru, ve své "třinácté komnatě", v níž máme uschovány ty skutečnosti, o nichž sami nechceme nic vědět. Mít odvahu k ořesu druhého životního pohybu Jana Patočky je znakem vítězství tak říkajíc, ve druhém plánu. Je tedy velmi nebezpečné být odvislý pouze od referentu samé Gai, Země se totiž oťřásá velmi často, zvláště v tomto století. Gaia a její zdroj osmyslnění nedbá totiž na naši vlastní vůli.

Prohra je vnímána buď jako přechodná vlastnost našeho pobývání anebo je vnímána hlouběji. Pokud prohra prostoupí i naši vlastní onticitu, pak prohrát znamená totéž, co zemřít. Vítězit pak znamená žít. Kontrárnost vítězství a prohry afikuje disjunkci života a smrti. Jinak řečeno "žít" znamená jediné a pouze "vítězit" a prohrát se prostě nesmí. Do těchto souvislostí nás nevyhnutelně zavádí výkonová společnost se svou apoteózou "Schwarzenegrü", se svým ideálem pokroku. Sport - výkonnostní sport - je důvěrným zrcadlem těchto úvah. "Drogová závislost" je velmi dobře pasujícím názvem pro afinitu sportovce ke svému vítězství. Takový člověk potřebuje vítězit, protože nevítežít znamená pohřbení za živa. Také proto je morální apel proti dopingů v podstatě výkřikem do tmy. To, skrz co vidí takový sportovec celý svět (včetně sebe sama) je osmyslnění pouze skrz vítězství. Prohra - takto recipovaná - promění okolí v něco, co emituje smutek, marnost, nicotně. Ani jaro se svými kouzly nemůže pomoci. Prizma, jež se instalovalo mezi soudnost jedince a svět, právě toto osmyslnění je zdrojem této bytostné negace. Nabízí se pouze jediné řešení - utéci do

jiného světa, třeba chemického. "Útěky" míří do jiných prostorů. Neubauerovské prostorození je jednou ze zázračných možností našeho ducha, je možné najít jiný prostor k obydlí.

I dualita "vítězství-prohra" odvisí od zdroje osmyslnění životního pohybu. Je-li tímto zdrojem Země se svou chthonickou bezedností, pak i prohra je pádem podobným. Chybí vertikálnost. Pak je prohra téměř škrtem života. V panujícím osmyslnění platí, že prohrát je totéž co "nebýt", proto mluvíme o ontickém charakteru prohry. Rub této mince je představován neúměrnou asertivitou. Již Kant před dvěma sty lety mluví o asertivních soudech a úsudcích. Asertivita zde představuje "stvrzování" - "potvrzování" soudů bez nároků na nutnost jejich pravdivosti. Asertivita je tedy přitvrzování, tvrzení, je tím, co má naši osobní onticitu uvést do stavu, v němž nás ostatní musí vnímat. Slogan "každý musí být jednička!" už ztratil svou výpovědní hodnotu, nikoli proto, že by přestal platit, ale proto že jeho platnost se stala samozřejmostí, o čemž nás přesvědčují jedničkové rekordy z Quinessovy knihy. Asertivita se tak stává překážkou na cestě k setkání se u "věci", protože dialog se stal monologem obou soupeřících stran. Prosazování se bez ohledu na cokoli - to je signum nepominutelné. Co potom mají dělat ti, jimž byla tato možnost odepřena ze zdravotních důvodů?

Biologické myšlení ležící v základu freudismu, neofreudismu, darwinismu a jeho nietzschechovské transformace a v jiných pokusech o habituální myšlení akcentuje v člověku agresi jako jeho přirozený stav, protože skrz agresi si "zvíře" vydobývá podmínky ke své reprodukci. I Patočka s Heideggerem se obrací k tomuto pojetí a zdůvodňování s velmi kritickým ostnem, citují: "Biologismus stál za rasismem, platil mu jako mez." In: Derrida J.: Politika přátelství. Praha 1994. s. 20. (Jedná se o přednášku: Heidegger und die praktische Philosophie. Frankfurt am Mein 1988, s. 20). Druhý citát, Patočkův zní takto: "Biologicky uvažoval nacionalismus - téma obecně nejasnější, než bylo předpokládáno všemi zúčastněnými, ale biologicky se uvažovalo i na druhé straně, na straně revolucionářů, kteří ve válce našli dlouho očekávanou příležitost smrtelně zasáhnout tradiční sociální pořádek, a jimž se alespoň podařilo úplně opanovat největší evropskou říši." (In: Patočka, J.: Evropa a doba poevropská. Praha 1992, s. 112).

Bereme-li agresi člověka jako přirozený, nutný životní postoj, pak "vítězit" znamená žít, "prohrávat" znamená zemřít a uvolnit místo silnějším, v tomto ohledu pak můžeme mluvit o ontickém charakteru vítězství a prohry. Jedním z nejmasožravějších mýtů tohoto století, řečeno slovy V. Bělohorského, je právě tato biologizace člověka. V co se tato tendence konkrétně proměnila, o tom nechť vypráví mimo jiné i důsledky druhé světové války, jež byla vedena apoteózou darwinismu v nietzschechovském převyprávění. Je třeba si uvědomit, že člověk není pouze kauzální řetězec

puďů, instinktů a jejich sublimací, ale je i lidskou bytostí s "přirozeností" transcendentálního charakteru, tak jak ji uchopuje Kant, později Husserl, tak jak ji rozumí dnes myslitelé typu Levinasova, Foucaultova, Derridova aj. Vždyť již starý Augustin hovoří o této transcendenci jako o distentio animi, kterou chápe takto: "... je to něco, jako napjatá struna, která v sobě obsahuje všechny tóny, které se chvěním rozeznají. Tato struna je tu ještě dříve nežli kterákoli mluvená řeč, a v každé řeči zní." (In: Gadamer, H. G.: Evropa o Oikúmené. In: Filosofický časopis. Roč. XLIV., 1996, č. 1. s. 90). Těžko může být tato transcendentalita, jež je konkrétně vzato intencionalitou snížena na libidozní základ našeho podvědomí.

Jednou z nejpozoruhodnějších lidských reakcí je boj a soutěživost tam, kde o žádný boj nejde. Dochází k tomu často z existenciálních důvodů, o tom velmi jasně mluví Patočka takto: "Spolubytí není lhostejná juxtapozice, stání vedle sebe, ale pod pouhým bytím vedle sebe se odehrává ustavičně bytí spolu a proti sobě. Je to ustavičné sebedostihování a předstihování, ustavičný zájem nezústat pozadu, atmosféra ustavičného pozorování druhého. Právě zde se odehrává vznik veřejného anonyma, průměrného a zvnějšku přijímaného zvnějšku vytvořeného Já." (In: Patočka, J.: Úvod do fenomenologické filosofie. Praha 1993, s. 143-4). Soutěživost realizovaná tam, kde o ni nejde, dokazuje jediné, totiž že její aktér nedokázal zhodnotit situaci, v níž se ocitl. V současnosti se tak někdy zdá, že bylo potřebné vyhlásit právo na prohru jako jedno ze základních lidských práv, stejně tak by bylo potřebné uzákonit zákonné právo na mýlku. Nakonec, prohrát a tím třeba se pokusit zachránit druhému život, např. případ Hančův a Vrbatův je přece "fair!" Zde jde o vítězství vyššího řádu.

Je nutné si také uvědomit, že prohra v sobě obsahuje momenty dobré, např. odkrývá vždy moment poukazu k tomu místu, na němž je napsáno: Tudy cesta nevede! Imperativ k neustálému vyhrávání je v podstatě nesmyslem, jímž výkonová společnost přímo "perli" v mnoha transformacích, podobně je tomu s předpokladem o nevyhnutelnosti pokroku v sukcesivitě času. Jak mnoho mytického se objevuje v našem nedotázaném, neproblematizovaném myšlení. Černobyl mluví úplně jiným jazykem. Faktem však zůstává, že imperativ k neustálému kupení manifestovatelných výher se stává existenciální normou, proto se stává asertivita tak důležitým tématem právě v psychologickém vzdělávání a výchově. Herakleitovský boj není pouze válkou nesmiřitelných protikladů, je bojem, jenž nechává vyvstávat věci i nás samotné, jinými slovy řečeno, jedná se o milostivý boj, jehož výsledkem je existence naše i existence okolního světa. Proto je třeba si ještě jednou přečíst herakleitovský výrok a ten zní takto: "Boj je sice původcem všech věcí, ale je také jejich strážcem, tak, že dopouští, aby se jedni jevíli jako bohové a jiní jako lidé, že jedny potvrzuje jako otroky, jiné však jaké pány." (In: Heraklit, Fragment 53 Die Fragmente der Vorsokratiker).

Herakleitovský boj je něco jiného než snaha neustále se prosazovat, právě naopak tato nutnost vypovídá o slabosti, o slabosti kořenů, na nichž spočívá naše existencialita. Tedy původní formou našeho lidského pobytu je porozumět - rozumět tomuto "bytí na světě". Distinkce vítězství a prohry musí být pokryta tím, čemu říkáme "sdílená zodpovědnost", protože právě tímto prizmatem se realizuje rozumění a porozumění naší lidské situaci. Pokud se stane nutnost vítězství podmínkou onticity, pak je možné uvažovat o tomto důsledku: "Nebude ten, kdo vždy může zvítězit, též chtít být vítězem proti všem, vždy a za každou cenu? Neupadne tak do oné HYBRIS - zpupnosti, která ukazuje, že člověk místo aby byl, jak se sám domnívá, pánem síly, je ve skutečnosti již její obětí? Obětí, která pak nemá dokonce ani právo na naši mravní sympatii, poněvadž sám je spolustrůjcem vlastního pádu, spoluvíníkem vlastní zaslepenosti." (In: Patočka, J.: Platón. Praha 1991, s. 158).

Je-li frónésis tím, co nás uvádí do opatrování našeho života, pak frónésis je i součástí toho, jak je pojímána dualita "vítězství a prohra". Každé vítězství a každá prohra přichází skrz KAIROS, skrz plný, neopakovatelný prožitek tečkosti, prožitek okamžiku, v němž se čas zastaví obsahem platnosti originální chvíle. Ovšem tento KAIROS zabarví svým osmyslněním všechny budoucí chvíle, celý náš budoucí život, v tom je zvláštnost vítězství a prohry. KAIROS prohry vytvoří STERESIS naší budoucnosti. V příštích chvílích nastoupí palčivost vlastního neúspěchu tak, že bude odnímat vši další časovosti plnost, proto mluvíme o steresis. Pokud je vítězství pro nás nutné, pak je život pouze tam, kde je kairos vítězství, kde je sebezpotvrzení, vše ostatní nemá cenu.

Kairos přinášející prohru osmyslní nahlédaný svět se záporným znaménkem, přestáváme si pak věřit a to znamená, že naše onticita, to jest ten způsob "jak jsme", tato slonová věž naší egoity je zbořena. Přichází smutek a zoufalství, samota, často utrpení. Pak je důležitá distance od vlastní prohry, tam je naděje.

Ne vždy polemos znamená válku, o tom již byla řeč, velmi často polemos znamená pouhou ERIS, tj. střet a ve střetu jde o něco jiného než o vítězství a prohru pro jiné a tím i pro nás. Ale jde o střetání, v němž se vystavuje jeden druhému a tak se ukazuje a vyjevuje, řečeno řecky: oba protiklady vcházejí do neskrytosti, do své pravdivosti. O to také jde na tomto semináři, o nic jiného.

Toto vše odvisí od vědění a rozumění a to není každému dáno z nejrůznějších příčin, většinou se lidé chovají ve svém životě na základě nápodoby a pak platí obrovská síla kontextu, pozadí, tj. toho, co osmyslňuje ve společnosti lidské akty. Kontext je výsledkem celkového myšlenkového habitu doby, od něj jako od pozadí se odrážejí významy prohry a vítězství. Společenské pozadí, kontext, zdroj osmyslnění nechává vyvstávat tuto distinkci a zde je i kořen imperativnosti asertivity pro

pasírující, prorážející intenci každého jednotlivého člověka do vítězné polohy už proto, aby si ti ostatní tolik nedovolovali. Není to náhodou signum naší myšlenkové slabosti? Naši prohry???

Večernice a Jitřenka jsou dvě jména pro stejnou hvězdu, tj. pro Venuši. Tento známý fregovský slogan takto uvádí distinkci smyslu a významu. Smyslu patří "Večernice a Jitřenka", význam je představován hvězdou Venuší, jež večer se objevuje jako první a ráno jako poslední hvězda na obloze. Smysl obsahuje funkci, jež spojuje pozorovatele s významem, tj. s danou hvězdou, smysl je noezí, cestou, a funkcí zároveň. To samé platí i pro fenomény vítězství a prohry. Noeze, cesty, funkce jsou mnohdy pochopeny jako to nejdůležitější a to výlučné, co tvoří podstatu těchto pojmů. Zaměří-li se pohled pouze na smysl této duality, pak dojdeme nutně k posunu od racionality cíle k racionalitě instrumentální. Odvrat od cíle k prostředkům instaluje nové sémantické pole, novou sémantickou síť smyslu. Falzifikovat je nutno právě tuto síť, tj. "oka" v této síti. V našem případě jde o to nahlédnout a popsat síť smyslu, jež je noezí k vítězství a prohře, nejde jen o to popsat noemata těchto fenoménů. O síti však rozhoduje měřítko, které rozhodne, že oka v síti budou takto velká, materiál, z něhož síť je vyrobena.

Rozhoduje tedy základní sudidlo o podmínkách, protože právě ono determinuje výměr pojmu prohra. Jinak řečeno, uvědomujeme si popperovskou souvislost mezi významem a smyslem "prohry", tedy musíme počítat s posunutími jejího smyslu v toku času, je to konec konců i podmínka falzifikovatelnosti.

doc. PhDr. Zdeněk Pinc
(FF UK)

Text přednášky byl pořízen z přepisu magnetofonového záznamu, který nebyl zcela kvalitní, úpravy a parafráze textu mají pak za následek, že jistě kouzlo mluveného slova zmizí a výsledný text nezíská charakter literárního textu. Při plném vědomí riskantnosti takového postupu se redakce rozhodla ponechat výsledný polotovár v souboru, neboť oceňuje dokumentární hodnotu příspěvku pro dokreslení charakteru diskuse na konferenci.

Porážka a prohra byli kdysi, na úsvitu dějin, jedno a totéž, pak se v průběhu tradice rozdělují, aby dnes vykazovaly opět tendenci významově splývat. Staré české slovo "porážka", stejně jako jeho ekvivalenty v různých evropských jazycích, původně opravdu znamená smrt, porážku na jatkách. Smrt, jež je v archaických společnostech